

Особливості навчання французької мови у Галичині (1867 – 1890 рр.)

А. С. Іващук

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, м. Чернівці, Україна
Corresponding author. E-mail: anton.ivashuk@gmail.com

Paper received 19.12.20; Accepted for publication 02.01.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2021-245IX96-05>

Анотація. Статтю присвячено аналізу особливостей навчання французької мови у Галичині у період 1867 – 1890 років. Розглянуто історичні, соціальні та освітні передумови, які безпосередньо вплинули на систему галицького шкільництва. Під час аналізу тогочасних праць методичного спрямування виявлено, що дисципліну «Французька мова» протягом вказаного хронологічного періоду вивчали виключно у якості дисципліни за вибором. Проаналізовано навчальні плани та шкільні звіти, у яких відображено систему навчання французької мови на галицьких землях. Доведено, що у період 1867 – 1890 років навчання французької мови у галицьких школах та гімназіях провадилося засобами граматики-перекладного методу навчання іноземних мов.

Ключові слова: методика навчання французької мови; навчальний план; шкільний звіт; граматики-перекладний метод; Галичина.

Вступ. Методика навчання французької мови як наука протягом усього періоду свого становлення та розвитку пройшла довгий та складний шлях значного удосконалення та змін. Впродовж довгих років вона еволюціонувала та прогресувала. Безсумнівно, у сучасних умовах необхідності створення нових, ефективних методів та підходів до навчання французької мови, суттєво посилюється увага до дослідження та глибокого аналізу історії педагогічного досвіду, який було накопичено упродовж останніх століть. Важливість ретроспективного вивчення методики навчання іноземних мов, та зокрема французької, видається аксіоматичною із кількох причин. Передовсім вважаємо, що дослідження позитивного та негативного досвіду, набутого протягом різних історичних періодів дає змогу сучасному педагогові краще усвідомити ті процеси, які посприяли створенню ефективних методів навчання іноземних мов, а також урахувати помилки минулого із метою уникнення повторення їх у сучасній практиці. Окрім того, історико-педагогічний аналіз методики навчання французької мови може стати вагомим підґрунтям для визначення нових цілей та завдань, які будуть реалізовані майбутніми педагогами.

Короткий огляд публікацій з теми. Історичному становленню та розвитку шкільництва Галичини присвячені численні наукові праці. Зокрема шкільній системі галицького краю впродовж 1772 – 1939 років присвячена монографія Б. Ступарика, історичний розвиток шкільної освіти Галичини було досліджено Г. Русин, історія розвитку української галицької школи стала об'єктом дослідження Л. Байк. Особливої уваги заслуговує праця Т. Завгородньої, присвячена дослідженню розвитку теорії та практики навчання у Галичині протягом 1919 – 1939 років. Працями, які стосуються безпосередньо історії методики навчання іноземних мов на українських землях, вагомою є докторська дисертація Б. Лабінської, присвячена тенденціям розвитку методики навчання іноземних мов на західноукраїнських землях упродовж другої половини XIX – першої половини XX століть; кандидатська дисертація О. Тумак, у якій здійснено аналіз становлення та розвитку методики навчання англійської мови на Буковині (кінець XIX – початок XX століття); численні статті О. Гоменюк, у яких висвітлено методику навчання германських мов на Буковині (кінець XIX –

початок XX століття), та багато інших. Здійснивши детальний аналіз наукових джерел доходимо висновку, що навчання французької мови у Галичині упродовж 1867 – 1890 років досі не було об'єктом наукових досліджень, тому вважаємо обрану тему актуальною.

Метою статті є опис місця дисципліни «Французька мова» серед предметів, які вивчали у школах та гімназіях Галичини протягом вказаного хронологічного періоду; відображення кількості годин та навчального матеріалу, який пропонувався учням; огляд змісту підручників з французької мови, які використовувалися у школах та гімназіях Галичини а також опис методу навчання, з допомогою якого провадилося навчання французької мови учнів галицьких шкіл.

Матеріали і методи дослідження. У ході дослідження нами були використані загальнонаукові методи, а саме аналіз, синтез, порівняння, узагальнення. Також послуговуємося методами критичного аналізу літературних джерел, з допомогою якого проведено дослідження освітніх документів, навчальних планів, шкільних звітів та підручників з французької мови. Використано метод відбору архівних документів та джерел, що уможливив аналіз невідомих раніше документів. Для реалізації мети дослідження використано матеріали, віднайдені у фондах Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника, а саме основний бібліотечний фонд та фонди відділів рідкісної книги та україніки.

Виклад основного матеріалу. Перед тим як безпосередньо перейти до розгляду особливостей навчання французької мови у Галичині упродовж 1867 – 1890 років необхідно окреслити історичні та освітні умови, у яких знаходилася шкільна система краю протягом обраного хронологічного періоду. Відповідно до історичних подій, від 1774 до 1918 року Галичина належала до Австрії. У 1867 році було утворено дуалістичну монархію, названу Австро-Угорщиною. Нагадаємо, що того ж року відповідно до конституційних законів Східної Галичини, населення якої було українське, була приєднана до Західної (польської) Галичини, утворивши «Королівство Галичини і Лодомерії». Б. Ступарик вважає, що таке об'єднання було вигідним передовсім для польської шляхти, оскільки так вони отримали можливість розглядати усю територію Галичини як частину єдиної польської території [3., с. 9]. Австро-

Угорщина, яка була на той час розвинутою монархією, була вимушена починати розбудову шкільної системи для всіх національностей, які проживали на її території з чистого аркушу [2]. Питання, пов'язані із створенням єдиного органу, який би займався шкільними питаннями починають виникати ще у 1861 році. 25 червня 1867 року кайзером було прийнято проект, поданий Галицьким крайовим парламентом щодо створення крайової шкільної ради для королівства Галичина та Лодомерія. Отже, створено крайову шкільну раду (КШР) було 24 січня 1868 року, що, безсумнівно, було визначною подією у становленні галицького шкільництва. Принагідно зазначимо, що панівною мовою галицького краю у той час була польська, оскільки відповідно до закону 1867 року, вона стала крайовою мовою навчання у галицьких школах [3, с. 62]. Окрім того, галицькими педагогами так і не було ухвалено рішення щодо розділення КШР на українську та польську секції.

Шкільна дисципліна «Французька мова» зустрічається у навчальних планах та звітах галицьких шкіл та гімназій починаючи від 1868 року та носить характер виключно вибіркової дисципліни. Підкреслимо, що на той час у різних типах шкіл учні вивчали класичні мови (латинську, старогрецьку), та німецьку. У деяких школах провадилося навчання церковнослов'янської та русинської мов. Що ж стосується жіночих, реальних шкіл та гімназій, учні мали можливість вивчати за вибором також другу іноземну мову, а саме французьку або англійську. Серед шкіл та гімназій, де вивчали французьку мову були Гімназія Франциска Йозефа, Гімназія №2, Академічна гімназія (м. Львів), Гімназія ім. Св. Анни (м. Краків), гімназії Перемишля, Ржешова, Самбора, Станіславова, Тарнополя, Бучача, Дрогобича, Бродів, Коломиї, семикласна Вища реальна школа м. Львова, двокласна Вища реальна школа м. Кракова, трикласна Нижча реальна школа м. Тарнополя, Чоловічі гімназії м. Ярослава та м. Снятина [7, с. 29].

Звернімо увагу на те, що ФМ у обраний хронологічний період у галицьких школах та гімназіях вивчали виключно як вибірккову дисципліну. У Звіті крайової шкільної ради, датованому 1872 роком та у якому представлено звіт роботи організації за 1868 – 1871 роки зазначається, що починаючи із 1868 року до шкільних предметів додано дві дисципліни на вибір учня, а саме французьку мову та іврит [7, с. 14]. У 1868 році ФМ було впроваджено у 12-ти галицьких школах. Тогочасний викладач ФМ у Жіночій вчительській семінарії м. Львова Стефанія Вехслерова у передмові до укладеного нею підручника «Kurs praktyczny języka francuskiego», який вийшов у 1883 році також підкреслює, що дисципліна «Французька мова» має у галицьких школах виключно факультативний характер, що не може не відобразитися як на кількості навчального матеріалу, так і на кількості годин, відведених для його вивчення [14].

Цікавою працею є віднайдена нами книга Зигмунда Самолевича, датована 1871 роком під назвою «Гімназія та реальні школи Пруссії та Галичини із огляду на організацію та методи навчання: звіт до Вищого відділу Королівства Галичини та Лодомерії». На її сторінках відображено особливості організації пруських

гімназій та реальних шкіл, формування їхнього вчительського складу, дидактичні та методичні особливості провадження навчання. Що стосується безпосередньо навчання ФМ, Зигмунд Самолевич відзначає, що питання щодо вивчення цієї мови неодноразово було предметом дискусій галицьких органів, що відповідали за шкільну освіту в краї [6, с. 75-76]. Нагадаємо, що обов'язковою іноземною мовою, яка вивчалася галицькими учнями була німецька. Окрім того, у школах Галичини протягом другої половини XIX століття вивчали також другу крайову мову. У таких умовах галицькі педагоги доходили висновку, що впровадження ФМ, як дисципліни, яку повинні були б вивчати учні у якості обов'язкової було б непедагогічним рішенням, оскільки впровадження вивчення трьох мов у школі означало б неможливість встановлення однакових вимог щодо ретельності та точності у їх вивченні, що у свою чергу поставило би під сумнів серйозність та доцільність шкільної освіти у краї. Окрім того, на думку галицьких освітян, вивчення німецької мови учнями відкриває їм більше можливостей для ознайомлення та використання наукових праць, літератури та періодики, яку було видано на Заході. Більше того, вважалося, що через нещодавні воєнні події (припускаємо, що малася на увазі Австро-прусько-італійська війна 1866 року, у результаті якої було створено нову німецьку імперію), німецька мова займе у світі панівне положення, саме тому очевидно є перевага вивчення німецької мови над іншими ІМ. У той самий час педагоги не заперечували можливість вивчення ФМ у якості позакласної дисципліни, яку б могла обирати лише певна кількість учнів, зацікавлених у її вивченні [6, с. 78].

Перейдемо безпосередньо до аналізу навчальних планів та шкільних звітів, у яких серед предметів знаходимо ФМ. Нами віднайдено навчальний план восьмикласної жіночої школи м. Львова, датований 1879 роком та шкільні звіти галицьких реальних шкіл (1875, 1888, 1889) та гімназій (1876, 1889).

Проаналізуємо звіти Реальної школи м. Львова за 1875 [10], 1888 [11] та 1889 [12] роки. Мету навчання ФМ у звітах не було уточнено, проте проаналізувавши навчальний матеріал, описаний у них припускаємо, що головною метою було навчання граматики ФМ, читання творів французької літератури та біографій авторів, твори яких вивчалися. Також серед запропонованих завдань наявний переклад легких текстів з рідної на ФМ. У звіті від 1875 року бачимо, що вивчали ФМ у двох відділах по три години щотижня [10]; у звітах 1888 та 1889 років період навчання збільшується, тоді як кількість годин зменшується – ФМ вивчається у трьох відділах по дві години щотижня. Зауважимо, що у тогочасній термінології слова «відділ» та «клас» стосовно реальних шкіл та гімназій були синонімами [7].

Відповідно до звіту 1888 року, навчання граматичного матеріалу у першому відділі починалося із відмінювання дієслів *avoir* та *être*, ознайомлення із артиклями, іменниками, головними правилами утворення множини іменника та прикметника, а також утворення їх жіночого роду. У другому відділі вивчали правильні дієслова, займенники та числівники. У третьому – неправильні дієслова, порядок слів французького речення, узгодження дієприкметників із іменниками та правила вживання часів [11].

Навчання читання описано у третьому відділі – передбачалося читання невеликих текстів із перекладом на рідну мову, а також творів відомих французьких письменників та їхніх біографій. Працювали учні за підручником А. Світковського [13] та хрестоматією Я. Амборського [5]. Звіт за 1889 рік був ідентичним.

Отже, під час аналізу звітів Реальної школи м. Львова за 1888 та 1889 роки відзначаємо важливе місце граматичного матеріалу, а також наявність перекладних форм роботи, що було основними ознаками граматики-перекладного методу НІМ.

Перейдемо до аналізу звітів Реальної гімназії імені Франца Йозефа у м. Дрогобичі за 1876 [8], 1889 [9] та 1890 [1, с. 57] роки, де ФМ також вивчали як дисципліну на вибір. У 1876 році ФМ вивчали у трьох відділах по 2 години щотижня. У першому відділі навчання починалося із фонетичного матеріалу, а саме вивчення правил читання ФМ. Вивчали правила вимови французьких звуків та порівнювали їх із звуками рідної мови.

Навчання граматичного матеріалу у 1-му відділі починалося із вивчення правил вживання іменників та дієслів. У 2-му відділі продовжували знайомитися із частинами мови та правилами їхнього вживання. Розглядали утворення та правила вживання часів. У 3-му відділі вивчали порядок слів французького речення, умовний спосіб.

Навчання читання у 1-му відділі здійснювалося за посередництвом читання невеликих текстів, які містили певні граматичні структури. У 2-му та 3-му відділах починали читати художню літературу мовою оригіналу, а саме літературні уривки із хрестоматії Я. Амборського. Окрім того, у 3-му відділі учні читали роман Вольтера «Історія Карла XII» [8].

Навчання говоріння також було присутнім у звіті. У 1-му відділі учні розповідали вивчені напам'ять тексти, які містили потрібні граматичні структури та лексичні одиниці. У 2-му та 3-му відділах учні переказували прочитані літературні твори та розповідали деякі уривки напам'ять. Також серед матеріалу 3-го відділу є переказ прочитаного роману Вольтера.

У всіх трьох відділах навчання письма проводилося шляхом виконання одного письмового домашнього завдання після кожного уроку. Два завдання на місяць виконували у класі. Завдання включали в себе вправи на переклад з рідної мови на французьку та вправи із граматики.

Для 1-го відділу рекомендованим підручником була граматики Чехомського; у 2-му та 3-му відділах використовували граматику А. Світковського та хрестоматію для читання Я. Амборського. Матеріал звіту 1889 року є ідентичним.

У звіті 1890 року бачимо, що кількість годин не змінюється. Протягом першого року навчання учням пропонувалося вивчати правила вимови французьких звуків, форми іменників та дієслів. Домашнє завдання було присутнім на кожному уроці. Другий рік навчання було присвячено вивченню всіх частин мови та часових форм дієслів. Протягом третього року навчання учні займалися повторенням вивченої граматики ФМ, а також читали твори із хрестоматії [1, с. 57].

Відповідно до навчальних планів та звітів, навчальний матеріал для вивчення ФМ було організовано у напрямку засвоєння спочатку простіших мовних та граматичних явищ до складніших. Навчання ФМ відбувалося починаючи із вивчення найпростіших граматичних явищ із подальшим їх ускладненням, а також використовуючи читання текстів та літературних уривків у якості основного навчального матеріалу. Значення нових граматичних явищ та лексичних одиниць учителі пояснювали засобами рідної мови. Переклад був панівним видом письмових робіт. Навчання говоріння відбувалося шляхом переказу прочитаних текстів. Інформація про навчання правильної вимови у проаналізованих планах та звітах є малочисельною.

Висновки. Здійснивши детальний аналіз документів, які стосувалися шкільної освіти Галичини протягом 1867 – 1890 років, та зокрема присвячених навчання ФМ робимо висновок, що дисципліна «Французька мова» на обраній території протягом вказаного періоду вивчалася виключно у якості вибіркової дисципліни. Переважно дисципліну вивчали у трьох відділах, програмовий матеріал було сконцентровано на вивченні граматики ФМ, а також читанні творів французької літератури. Переклад залишався панівною формою роботи. Що стосувалося навчання говоріння, учням пропонувалося переказувати прочитані тексти, що містили лексику та граматичні явища, що їх вивчали відповідно до ступеня навчання. Перспективи подальших досліджень полягають у дослідженні навчання ФМ у Галичині протягом періоду 1890 – 1939 років для кращого розуміння тенденцій розвитку методики навчання ФМ у краї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лабінська Б.І. Історичні нариси з методики навчання іноземних мов на західноукраїнських землях (друга половина XIX – перша половина XX ст.). Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2013. 384 ст.
2. Луканюк С. Особливості організації навчального процесу в народних школах німців-колоністів Галичини кінця XVIII ст. – першої половини XIX ст. // Історико-педагогічний альманах, 2008. Вип. 1, С. 74-78.
3. Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772 – 1939 рр.). Івано-Франківськ: Акорд, 1994. 144 ст.
4. Amborsky J. Gramatyka języka francuskiego. Lwów: Gubrynowicz i Schmidt, 1875. 234 s.
5. Amborsky J. Wypisy francuskie. Lwów: Gubrynowicz i Schmidt, 1876. 160 s.
6. Samolewicz Z. Gimnazja i szkoły realne pruskie a nasze ze względu na organizację i metodę nauczania. Lwów: Wydział Krajowy, 1871. 153 s.
7. Sprawozdanie c.k. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w kraju w latach szkolnych 1870 i 1871 (Rada szkolna krajowa. 1872). Lwów: Drukarnia E. Winiarza. 62 s.
8. Sprawozdanie dyrekcji c.k. Gimnazjum im. Franciszka Józefa w Drohobyczu za rok szkolny 1876. Drohobycz: C. i k. Nadwofny dostawca A. H. Zupnik i drukarnia w Drohobyczu, 1877. 73 s.
9. Sprawozdanie dyrekcji c.k. Gimnazjum im. Franciszka Józefa w Drohobyczu za rok szkolny 1889. Drohobycz: C. i k. Nadwofny dostawca A. H. Zupnik i drukarnia w Drohobyczu, 1890. 80 s.
10. Sprawozdanie dyrekcji c.k. szkoły realnej we Lwowie za rok szkolny 1875. Lwów: Dyrekcya szkoły realnej, 1876. 54 s.
11. Sprawozdanie dyrekcji c.k. szkoły realnej we Lwowie za rok szkolny 1888. Lwów: Dyrekcya szkoły realnej, 1889. 47 s.
12. Sprawozdanie dyrekcji c.k. szkoły realnej we Lwowie za rok

- szkolny 1889. Lwów: Dyrekcyja szkoły realnej, 1890. 55 s.
13. Switkowski A. Gramatyka francuzka do użytku młodzieży polskiej. Kraków: I. M. Himmelblau, 1880. 347 s.
14. Wechslerowa S. Kurs praktyczny języka francuskiego. Lwów: Seyfarth i Czajkowski, 1880. 336 s.

REFERENCES

1. Labinska B.I. Historical essays on the methods of teaching foreign languages in Western Ukraine (second half of the nineteenth – first half of the twentieth century). Kyiv: KNLU Publishing Center, 2013. 384 p.
2. Lukanyuk S. Features of the organization of the educational process in the public schools of the German colonists of Galicia in the late eighteenth century. till the first half of the XIX century. // Historical and pedagogical almanac, 2008. Issue. 1, pp. 74-78.
3. Stuparyk B. Schooling in Galicia (1772 - 1939). Ivano-Frankivsk: Accord, 1994. 144 p.

Peculiarities of teaching French in Galicia (1867 - 1890)

A. S. Ivashchuk

Abstract. The article is devoted to the analysis of the peculiarities of teaching French in Galicia within the period of 1867-1890 years. The historical, social and educational preconditions that directly influenced the system of Galician schooling are considered. During the analysis of the methodological works of that time it was revealed that the discipline "French", during the specified chronological period was studied exclusively as an extracurricular discipline. Curricula and school reports which reflect the system of teaching French in Galicia are also a subject of the analysis. It is proved that in the period of 1867 - 1890 the teaching of French in Galician schools and gymnasiums was carried out by means of grammar-translation method of teaching foreign languages.

Keywords: *methods of French language teaching; curriculum; school report; grammar-translation method; Galicia.*